KONANIE O ROZVOD MANŽELSTVA – HMOTNOPRÁVNE A PROCESNÉ VÝCHODISKÁ DIVORCE PROCEEDINGS – SUBSTANTIVE AND PROCEDURAL BASIS

Vladimír Marko¹

<https://doi.org/10.24040/pros.07.05.2021.ssp.157-164>

Abstrakt

Autor v článku analyzuje právny režim zániku manželstva rozvodom. Záonné regulatívy riešiacie túto oblasť precizuje tak v rovine hmotnoprávných ako aj procesnoprávných aspektov. S ohľadom na nerozlučnú spätosť konania o rozvod manželstva s konaním o úpravu pomerov manželov k ich maloletým deťom na čas po rozvode, autor v príspevku reflektuje aj otázky výkonu rodičovských práv, tzn. výchovy maloletého, jeho zastúpenia, správy majetku, či povinnosti prispievať na jeho výživu.

Kľúčové slová

Manželstvo, Zákon o rodine, kvalifikovaný rozvrat manželstva, konanie o rozvod manželstva, Civilný mimosporový poriadok, úprava pomerov manželov k ich maloletým deťom na čas po rozvode.

Abstract

The author of the paper analyzes the legal regime of marriage dissolution by divorce, he discusses the legal regulations in this area in the substantive and procedural law. With regard to the inseparable connection between divorce proceedings and proceedings to adjust the relations of spouses to their minor children for the time after divorce, the author also reflects on the issues of parental rights, ie the upbringing of minors, their representation, property management or the obligation to contribute to his nutrition.

Keywords

Marriage, the Family Act, qualified marriage breakdown, divorce proceedings, the Code of Civil Non-Dispute Procedure, legal regulation of the rights and obligations of spouses to their minor children at the time after the divorce.

¹ JUDr. Vladislav Marko, PhD., Katedra súkromnoprávných vied, Akadémia Policajného zboru v Bratislave, vladislav.marko@akademiapz.sk

Úvod

„Manželstvo neraz býva nikdy sa nekončiacou zákopovou vojnou, kde sa nepohrda nijakými zbraňami. Imúnny nemusí byť proti nej ani génius.“

(Albert Einstein).

Manželstvo je jedinečným zväzkom muža a ženy, ktorého účelom je vytvoriť harmonické a trvalé životné spoločenstvo. Tento inštitút je rodinným právom upravený ako právny vzťah dvoch osôb rôzneho pohlavia, ktorý vzniká určitým zákonom predpísaným spôsobom.² Slovenský právny poriadok pozná dve rovnoprávne formy uzatvárania manželstva, ktorými sú občiansky sobáš a cirkevný sobáš.

Právny režim zániku manželstva rozvodom v Slovenskej republike

Platne uzavreté manželstvo môže zaniknúť len na základe zákonom stanovených skutočností, ktorými sú smrť jedného z manželov, resp. vyhlásenie jedného z manželov za mŕtveho, alebo rozvod manželstva. Je pochopiteľné, že ak sa na manželstvo pozeráme nielen ako na právny vzťah osôb opačného pohlavia, ale aj ako na vzťah spoločenský, morálny, či biologický, musíme pripustiť, že súčasné manželstvá sú, a to aj s ohľadom na dobu ktorú žijeme, podrobované oveľa ťažším skúškam ako tomu bolo v minulosti. Samozrejme treba si uvedomiť aj fakt, že aj samotný prístup k inštitútu manželstva sa za ostatné roky zmenil. Mnohí ľudia často krát uzavru manželstvo nerozvážne „bez rozmyslu“, dostatočne vzájomne nespoznaní a nevyzretí. Aj súčasný materiálny svet a životný štýl ľudí, v ktorom sú hodnoty akoby obrátené a spoločný život manželov a rodina sú v mnohých prípadoch ďaleko v úzadí niekde za prácou, kariérou a peniazmi, je dôvodom stroškovatávania mnohých vzťahov. Aj preto sú aktuálne čísla rozvodovosti také aké sú. Index rozvodovosti v súčasnom období osciluje okolo 30, 7 %.

Z pohľadu systematického vymedzenia problematiky zániku manželstva rozvodom je potrebné uviesť, že na hmotnoprávne aspekty zániku manželstva v dôsledku kvalifikovaného rozvratu manželstva, ktoré sú upravené v piatej hlave prvej časti zákona o rodine, nadväzujú

² Podmienky ku vzniku manželstva sú systematicky upravené v prvej časti, v prvej a druhej hlave zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine (§ 1 až 17). Konanie o uzavieraní manželstva je okrem uvedených ustanovení zákona o rodine upravené v zákone č. 154/1994 Z.z. o matrikách v zn. neskorších predpisov a vo vyhláske č. 302/1994 Z.z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona o matrikách.

ustanovenia procesné, riešiacie túto oblasť právom regulovaných vzťahov v druhej časti, druhom diely Civilného mimosporového poriadku, konkrétne v ustanoveniach § 92-100 CMP.

Na začiatok treba podotknúť, že na konanie o zrušení manželstva rozvodom je právomoc slovenských súdov daná, teda slovenský právny poriadok sa môže použiť, ak je aspoň jeden z manželov slovenským občanom. V prípade, ak ani jeden z manželov nie je slovenským občanom je právomoc slovenského súdu daná:

- ak má aspoň jeden z manželov v SR pobyt a ak sa rozhodnutie súdu môže uznať v domovských štátoch oboch manželov, alebo
- ak aspoň jeden z manželov má v SR pobyt dlhší čas.³

Zrušenie manželstva rozvodom sa spravuje právnym poriadkom štátu, občanmi ktorého sú manželia v čase začatia konania. Pokiaľ sú manželia príslušníkmi rôznych štátov, spravuje sa zrušenie manželstva rozvodom právnym poriadkom slovenským. Ak by sa ale mal použiť cudzí právny poriadok, ktorý by zrušenie manželstva rozvodom nedovoľoval, alebo iba za okolností mimoriadne obtiažnych, a manželia alebo aspoň jeden z nich žije v SR dlhší čas, použije sa slovenské právo.⁴ Uvedené ustanovenie sa použije len pokiaľ medzinárodná zmluva, ktorou je SR viazaná neustanovuje niečo iné.

V otázkach zániku tzv. medzinárodných manželstiev rozvodom v členských štátoch EU sa aplikuje nariadenie Rady (ES) č. 2201/2003 (ďalej len „Brusel IIa“). Právoplatné rozhodnutia v manželských veciach vydané po 1. máji 2004 sa v členských štátoch EÚ (s výnimkou Dánska) uznávajú podľa tohto nariadenia automaticky, bez akéhokoľvek osobitného konania (tzn. že sa nevyžaduje žiadny osobitný postup pri aktualizácii záznamov členského štátu o osobnom stave na základe rozsudku o rozvode, ktorý bol vydaný v inom členskom štáte). Zainteresovaná strana však môže v zmysle tohto nariadenia požiadať aj o vydanie osobitného rozhodnutia o uznaní rozsudku v manželskej veci vydaného iným členským štátom. Vyššie uvedená problematika je v predmetnom nariadení súhrnne upravená v III. kapitole nazvanej „Uznávanie a výkon“. Zdôrazniť treba, že v zmysle tohto nariadenia sa manželom dáva možnosť, vybrať si medzi niekoľkými alternatívnymi kritériami súdnej právomoci. Akonáhle sa však konanie o rozvode prenesie pred súd členského štátu, rozhodné právo sa určuje na základe jeho vnútroštátnych kolíznych noriem. V tejto súvislosti treba podotknúť, že právna úprava vnútroštátnych pravidiel pre kolíziu právnych noriem je

³ Zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov, § 38.

⁴ Zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov, § 22.

v jednotlivých členských štátoch značne rozdielna, čo v praxi spôsobuje mnohé problémy. Vzhľadom na vysokú mieru rozvodovosti v Európskej únii sa rozhodné právo a súdna právomoc v manželských veciach každoročne dotýka značného počtu obyvateľov. Ak ide o rozhodnutia vydané v Dánsku alebo v členskom štáte pred 1. májom 2004 alebo rozhodnutia vydané „inými“ štátmi ako štátmi EÚ, je potrebné podať návrh na uznanie cudzieho právoplatného rozhodnutia v manželskej veci, ak aspoň jedným z účastníkov konania je slovenský občan. Návrh je oprávnený podať ten, kto je v cudzom rozhodnutí označený ako účastník. Voči rozhodnutiu o uznaní resp. neuznaní cudzieho rozhodnutia možno podať odvolanie, o ktorom rozhoduje Najvyšší súd SR.

Procesné východiská rozvodu manželstva v zmysle ustanovení § 92-100 CMP

Manželstvo v SR môže rozviesť len súd na návrh jedného z manželov. Spoločnosť má záujem na manželstvách predstavujúcich harmonické a trvalé spoločenstvá muža a ženy, a preto tieto jedinečné zväzky všestranne chráni. Rozvod prichádza do úvahy len v prípadoch, ak je posledným možným riešením umožňujúcim rozchod manželov. Rozvod manželstva je odôvodnený len v prípade, ak sú vzťahy medzi manželmi tak vážne narušené a trvalo rozvrátené, že manželstvo nemôže plniť svoj účel a od manželov nemožno očakávať obnovenie manželského spolužitia. Súd je v konaní o rozvod manželstva povinný vždy skúmať dôvody rozvratu manželstva medzi manželmi, ako aj to, či nie je možné obnoviť ich vzájomné spolužitie a či manželstvo nie je schopné naďalej plniť svoj účel. Spôsob, na základe ktorého má mať sudca tieto skutočnosti preukázané, zákon neustanovuje. Je ponechaný na voľnej úvahe súdu, a teda na morálnych a hodnotových úsudkoch sudcov, ktorí vo veci rozhodujú. Aj táto skutočnosť je potencionálnym faktorom, ovplyvňujúcim rozdielnosť súdnych rozhodnutí. Treba podotknúť, že pri rozhodovaní o rozvode musí súd vždy prihliadať na záujmy maloletých detí, čo znamená, že v rozhodnutí ktorým sa rozvádza manželstvo rodičov maloletého dieťaťa, upraví aj pomery manželov k ich maloletým deťom na čas po rozvode. Treba povedať, že takáto všeobecná formulácia ustanovenia § 100 CMP je výpovednejšou textáciou aká je normovaná v ustanovení § 24 ZR, nakoľko normované ustanovenie zahŕňa tak výkon rodičovských práv a povinností ako aj otázky výživného. Ako už bolo uvedené, o obligatórnej kumulácii oboch konaní vznikajúcej ex lege normuje

ustanovenie § 100 CMP. Hmotnoprávny rámec tohto ustanovenia sa zrkadlí § 24 ZR podľa ktorého „súd v rozhodnutí, ktorým sa rozvádza manželstvo rodičov maloletého dieťa, upraví výkon ich rodičovských práv a povinností k maloletému dieťaťu na čas po rozvode, najmä určí, komu maloleté dieťa zverí do osobnej starostlivosti, kto ho bude zastupovať a spravovať jeho majetok.“ Súd okrem toho určí, ako má rodič, ktorému nebolo maloleté dieťa zverené do osobnej starostlivosti, prispievať na jeho výživu. Rozhodnutie súdu o úprave výkonu rodičovských práv a povinností rodičov k dieťaťu možno nahradiť ich dohodou, ktorú však musí schváliť súd.⁵

Za účelom lepšej prehľadnosti si dovoľíme uviesť nasledujúcu sumarizáciu:

1. Obligatórnym predmetom konania o úprave pomerov manželov k ich maloletým deťom na čas po rozvode je úprava:
 - zverenia dieťaťa do starostlivosti jedného z rodičov, resp. do striedavej starostlivosti oboch rodičov,
 - zastupovania dieťaťa
 - správy majetku dieťaťa,
 - vyživovacej povinnosti rodičov a to aj vtedy, ak súd rozhodne o striedavej starostlivosti a výživné nebude určené, lebo aj v takomto prípade treba do súdneho rozhodnutia o rozvode výrok o výživnom vsunúť a formulovať ho tak, že výživné sa neurčuje.
2. Fakultatívnym predmetom konania o úprave pomerov manželov k ich maloletým deťom na čas po rozvode je úprava:
 - styku rodiča s maloletým dieťaťom (teda len za predpokladu, že ak má byť dieťa zverené do osobnej starostlivosti jedného z rodičov a ak rodičia v konaní výslovne nepožiadali o to, aby súd styk rodiča s maloletým dieťaťom neupravoval,
 - styku maloletého s blízkymi osobami,
 - práva rodiča na informácie o dieťati (len za predpokladu, ak je dieťa zverené do osobnej starostlivosti jedného z rodičov a len ak je v konaní o to rodičom požiadané).⁶

⁵ Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 24 ods. 2.

⁶ ŠÍNOVÁ, R. In: SMYČKOVÁ, R., ŠTEVČEK, M., TOMAŠOVIČ, M., KOTRECOVÁ, A. a kol. 2017. *Civilný mimosporový poriadok. Komentár.* s 338.

V slovenských reáliách trvá priemerná dĺžka rozvodového konania približne 7 mesiacov, a samozrejme závisí od veľkého množstva faktorov. Súdom v prvej inštancii je v tomto druhu konania okresný súd. Miestna príslušnosť je výlučná, a v zmysle § 92 CMP je miestne príslušný súd, v ktorého obvode mali manželia posledné spoločné bydlisko, ak v obvode tohto súdu má bydlisko aspoň jeden z nich. Inak je miestne príslušný všeobecný súd toho manžela, ktorý návrh nepodal. Ak takto príslušnosť súdu nemožno určiť, je príslušný všeobecný súd navrhovateľa. Aktívna vecná legitimácia prislúcha ktorémukoľvek z manželov (tzv. iudicia duplex). Z návrhu musí byť zrejmé kto ho robí, ktorej veci sa týka, čo sa ním sleduje. Zároveň musí byť označený súd, ktorému je návrh určený, ďalej účastníci konania, prípadne ich právni zástupcovia. Rozhodujúce skutočnosti pre konanie musia byť pravdivo a úplne opísané a zároveň musia byť označené dôkazy potrebné na preukázanie týchto tvrdených skutočností. Súčasťou návrhu na rozvod manželstva je aj podpis navrhovateľa. Konanie o rozvod manželstva podlieha poplatkovej povinnosti vo výške 66 €. ⁷ Po preskúmaní procesných podmienok konania je súdom nariadené ústne pojednávanie, na toto pojednávanie sú súdom predvolaní všetci účastníci konania, s tvrdeniami ktorých sa súd oboznámi, prípadne vykoná ďalšie dokazovanie vo veci.

Ak z manželstva pochádzajú maloleté deti, tak súd prizve aj orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Na zastupovanie záujmov dieťaťa, je uznesením súdu dieťaťa ustanovený kolízny opatrovník. Možnosť rozhodnutia v konaní o rozvode bez nariadenia pojednávania CMP nepripúšťa, a preto ak sa navrhovateľ pojednávania nezúčastní a svoju neúčast' včas a vážnymi dôvodmi neospravedlní, súd konanie zastaví, pokiaľ druhý z manželov, ktorý sa na pojednávanie dostavil nevyhlási, že na prejednaní veci trvá. Ak sa bez dostatočného ospravedlnenia nezúčastní pojednávania ani jeden z manželov, súd konanie o rozvod manželstva zastaví obligatórne. Procesná subjektivita účastníkov konania o rozvode je súdom skúmaná počas celého konania. Ak niektorý z manželov počas konania o rozvode zomrie, súd konanie zastaví. Ak k strate procesnej subjektivity dôjde až po tom, ako bol vydaný rozsudok, súd v uznesení o zastavení konania rozhodne aj o jeho zrušení. Ako tradičnú procesnú úpravu vychádzajúcu z ustanovení § 110 a 111 OSP možno vnímať súčasné ustanovenie § 98 ods. 1 CMP, v ktorom zákonodarca normuje obligatórne prerušenie konania po tom, ako to súdu navrhli obaja manželia. V konaní súd pokračuje po uplynutí troch

⁷ Ak na základe späťvzatia návrhu súd konanie zastaví pred nariadením pojednávania, súdny poplatok sa navrhovateľovi vráti. V prípade, ak dôjde k zastaveniu konania na základe späťvzatia návrhu až po prvom pojednávaní, so zaplateného súdneho poplatku sa vracia polovičná suma.

mesiacov na návrh, ktoréhokoľvek z manželov. Ak sa návrh na pokračovanie v konaní nepodá do jedného roka, súd konanie zastaví. Právoplatným súdnym rozhodnutím o rozvode manželstva (teda v prípade ak odvolanie nebolo podané do 15 dní od doručenia súdneho rozhodnutia) manželstvo zaniká ako právny vzťah, vrátane vzájomných práv a povinností manželov. Zdôrazniť treba najmä zánik bezpodielového spoluvlastníctva manželov a spoločný nájom bytu. Niektoré práva a povinnosti, i keď so zmeneným obsahom, však zostávajú, napr. k spoločným deťom, alebo v súvislosti s príspevkom na výživu rozvedeného manžela, prípadne právo na prijatie svojho predošlého priezviska. Rozvodom manželstva sa vytvára nový osobný stav občana. Preto CMP proti rozsudku, ktorým bolo manželstvo rozvedené nepripúšťa odpustenie zmeškania lehoty na odvolanie⁸, a nepripúšťa ani žiaden mimoriadny opravný prostriedok.

Záver

Rodinné právo, zánik manželstva rozvodom, či otázky týkajúce sa maloletých detí podliehajú v ostatných rokoch zmenám. Podiel na tom má nielen európsky prístup, pertraktujúci osobitné postavenie maloletého dieťaťa ako osoby, ktorej názor treba brať do úvahy, ale aj potreba vyváženosti medzi právom na súkromie v podobe práva na zachovanie rodinného života v kontraste s oprávnenými zásahmi štátu do tohto práva, s cieľom dôsledného plnenia úloh štátu a jeho pozitívnoprávnych záväzkov. Vybalansovať uvedené nie je vonkoncom jednoduché, navyše ak samotní rodičia v roliach účastníkov konaní, možno aj nevedomky, presúvajú svoju rodičovskú zodpovednosť na orgány štátu. Tým však právo a povinnosť niest' rodičovskú zodpovednosť určite neprináleží.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

SMYČKOVÁ, R., ŠTEVČEK, M., TOMAŠOVIČ, M., KOTRECOVÁ, A. a kol. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2017, 1090 s. ISBN 978-80-89603-1.

⁸ Novoty odvolacom konaní sú prípustné a odvolací súd v konaní o rozvode môže dokazovanie zopakovať alebo doplniť.

Nariadenie Rady (ES) č. 2201/2003 o právomoci a uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností.

Vyhláška Ministerstva vnútra SR č. 302/1994 Z.z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona o matrikách.

Zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 154/1994 Z.z. o matrikách.

Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov.

Obsah článku podlieha licencií Creative Commons Attribution 4.0 International Licence CC BY (Vladimír Marko).